

Hannes Böhringer

VALAMI MINDIG KÖZBEJÖN

Tillmann, J. A. fordítása

Üvöltés

Szokás szerint éjjelente fekszem az ágyban, és alszom, ha bírok. Szokás szerint reggelente fölkelek, és reggelizem. Régebben kávé ittam reggelire, mostanság gyenge teát iszom. A szokások megváltoznak, lassan vagy hirtelen, maguktól vagy kényszerűen. A szokás szerint azt jelenti: többnyire történik valami, normál esetben, de vannak kivételek, véletlenek, balesetek. A teáscsésze fölborul. A tea a nadrágomra csorog. Ijedtemben felkiáltok. Kiáltásom felriasztja a többieket. Valami történt: Hannes üvölt, valami történt. Mi történt? Kiömlött a tea. Semmi egyéb? Semmi. Akkor mért kell így üvölni?

Szokásosan a megszokás tompítja mindannak az érzékelését, ami történik. Szinte mindentől el tudunk tekinteni, és ezért vagyunk képesek valami meghatározottra összpontosítani. De még a koncentráció gyengülése esetén sem omlik össze rögtön minden. A rutinok automatizmusa továbbsegít, mígnem újra eljutunk a dologhoz. Miközben a figyelem valamire irányul, meglepetés érheti, váratlan irányból érheti rajtaütés. Várom egy barátomat, szemből kellene érkeznie, de hátulról jön, és megveregeti a vállamat. Nem állhatunk mindenre készen. Mindig történik valami váratlan. És amire vártunk, az másként érkezik, mint ahogy előre látható volt. Valójában minden másként jön el, mert mindig közbejön valami. És ezért siklik minden félre. Többnyire figyelmünk útjába állunk. De ez azt is jelenti, hogy állandóan el vagyunk térítve attól, amire fixálódunk. Így aztán valami váratlanul mindig közbejön. Gyereket várok, és felkészülök a szülésre. És aztán mégis minden másként alakul, mint ahogy előre elgondoltam. Sok kiáltozás, többnyire örömteliek. Egy vizsgámra készülök. Ami számomra nagy felindulással jár, a vizsgáztató számára megszokott. Egyáltalán ugyanarról az eseményről van szó? Az újszülött üvölt, az ifjú anya sír, a szülésznő mosolyog.

Szokásosan életünket csak felerészben tartjuk kézben. Legalábbis azt hisszük. A megszokás tartja kezében életünket. Ám mindegyre megesik valami, amitől elveszítjük az önuralmunkat. A fájdalomra, szenvedésre, örömré, meglepetésre, ijedelemre vagy bosszúságra ordítózás, nevetés és kiáltozás az akaratlan reakció. Természetesen még a nevetést, sírást és ordítózást is, amennyire éppen lehet, jó és rossz szokásokká, a cselekvés műfogásaivá alakítjuk. De a szokások sem állnak ellenőrzésünk alatt. Velük ugyan jólrosszul úrrá leszünk életünkön, de maguk a szokások önállósítják és egyre inkább kivonják magukat az akarat uralma alól.¹

Az állatok is kiáltanak és ordítanak, éreznek fájdalmat és örömet. Mégis sokkal higadtabbnak és megfontottabbnak mutatkoznak. Mi emberek mindenből óriási üvöltözést csapunk. Az üvöltés csak a kezdet, interjekció, indulatszó, közbevetés abba, ami végbemegy.² A történés folyama fodrozódni kezd. Örvények keletkeznek, szituációk. A torok kinyílik. Akaratlanul kiszakad egy kiáltás, egy félelem-, fájdalom- vagy örömkialtás. Valami benső megnyílik, egy korábban nem ismert bensőség. A kiáltás nyers intonációja énekké és nyelvvé válik.

A nyelvvvel visszatalálunk a megrázkódtatásból a megszokotthoz. Valami történt, valami megesett velem. Beszámolok róla, elkezdem elbeszélni, újra megtalálom a szava-

kat és a mondatokat. A beszélés kiszabadít a szituációból, az eseményre fixáltságból. Beszélve jövök ki belőle. Mások közelednek, és nyugtatóan szólnak hozzám. Kezdetben még csak értenem sem kell azt, amit mondanak.

Meg kell szakítanom magamat. Hogy is merészelek komolyan beszélni a nyelv eredetéről, hiszen amióta csak emlékezni tudok, mindig is bele voltam merülve! Ez az anyamell, amely táplál. Mindenki felhabzsolja, és játszva tanulja: nyelv, dallam, ritmus. Üvöltés, kiáltás, ének: hangok, hangsorok, magánhangzók, mássalhangzók, amelyek jelentést kapnak. A hangok, dallamok, ritmusok újra leválhatnak a nyelvről, és zenévé alakulhatnak. A jelentések eloldódhatnak a hangoktól, dallamoktól és ritmusoktól, és grafikai jelekké lehet átfordítani őket. Zene, nyelv, írás.

Valami megesis: hangok, ritmusok, dallamok eseményekkel jönnek össze, ráakaszkodnak valamire, ami megesett, és ezáltal hagyják megcsinálni, kiszabadítják az adott szituációból. A nyelv rögzíti az eseményeket, és egyúttal lehetővé teszi azt, hogy eloldódjam tőlük. Idő merül föl: valami végbement, van és már nincs is, passé. Ma érzékelhető a képek ereje. Politikai hatalmak megkísérlik, hogy képekkel áthágják a nyelvi korlátokat, és ezzel a világot uralmuk alá vessék. Ám a képek is csak a nyelvtől lettek kölcsönözve, és csak a nyelv képes nekik újra gátat vetni. Annak van nagyobb hatalma, aki elvárásolni és a varázs alól feloldani tud.

A nyelv az orákulum számomra, anyaöl és anyamell egyben. Az első kitüntetett szokás, amely egyáltalán lehetővé tesz minden továbbit. Ezért nem is tudunk leszokni róla, még akkor sem, ha akarnánk. Mert még az akarát is, jegyzi meg Nietzsche, a nyelv grammatikájából él.³

A természetnél súlyosabb bánásmódban van része a nyelvnek. Államok és ideológiák tesznek erőszakot rajta. Egyetlen költőben újra kivirágzik, és regenerálódott; erősebb, mint valaha. A politika a szavakért folytatott küzdelem, fogalmak és szóképek megszállása. Még a természettudományok sem tudnak megenni nélküle.

Soha nem megy semmi a szokott útján. Szokás szerint valami mindig elromlik, valami történik – szerencsére vagy szerencsétlen módon. Kiáltás: öröm vagy panasz, diadalkiáltás vagy jajkiáltás, örömrivalgás vagy sirám. Az élet prózája, az „egyenesen” irányított beszéd csak akkor merülhet föl, ha az élet megszokottá, félig-meddig uralhatóvá vált. Kezdetben tehát a költészet, a zene, a kiáltás van: valami történt, közbejött; egy véletlen, szerencsés vagy borzasztó. A prózai élet folytonossága megszokott. Hiányoznak a megszokott szavak. Az artikuláció összeomlik: formátlan üvöltés. A sirám és az örömrivalgás műformája úrrá lesz ezen az üvöltésen, és énekké alakítja, az artikulálatlant az artikuláltba vezeti vissza – anélkül, hogy hagyná eltűnni az esemény hallatlan, szokatlan voltát.

Így nem is tudok a nyelvről másként beszélni, mint egy dicsérőének intonálásával.⁴ Mert nekünk, embereknek részünk lett benne; egy esemény, amely olyannyira magától értetődővé, megszokottá vált, hogy elfelejtjük a szerencsét, a véletlent, aminek köszönhetjük.

Olyannyira benne lakozunk a nyelvben, hogy nem is tudjuk a meggondolás tárgyává tenni anélkül, hogy el ne torzítanánk. Tehát a nyelvet dicsérem. A nyelv az az esemény, ami számomra mindazt, ami megesik, egyáltalán eseményekké és így meghaladóvá teszi, és ezáltal hagyja múlttá válni. Csak így tudom megérteni azt, amit látok, érzékelek, hogy megesik valami, hogy valami keresztezi a megszokás pályáit.

De panaszkodni is lehet azt, amit dicsérek: a kiáltással a nyelv nemcsak a torkot nyitja meg, hanem egy bensőt is. A „valami megesett”-ből „valami velem esett meg” lesz.

És így mindenütt nagy az üvöltözés. Mindenki elmondja mindenkinek, mi esett meg velem, mibe botlott bele, és min ment keresztül. Mintha ezt mindenkinek tudnia kéne! De szokás szerint egyáltalán nem közlésről és híradásról van szó, hanem közlésről mint dűnnyögésről és megértésről, a megnyugvás hangjairól, kurkászásról a másik bundájában.

Néha azonban elnémul az általános üvöltözés, mert valami szokatlan hangzik föl, amit mindenki hallani akar, mert valami hallatlant, sosem hallottat beszél el. Valaki azt mondja: „az esett meg velem”, „az jutott nekem”, „az jutott eszembe” – és mégis valamennyien megszólítva érzik magukat, jöllehet szokatlan. Megszakítja a megszokotakat, és új szokások kezdetévé válhatna.

Ez az üvöltés lehet csendes. Talán nem is fülel rá mindenki kezdettől fogva. De egyszer csak csend lett. És mindenki hallgatja. Mindenki, egy kivételével, felhagyott a beszéddel.

Hangok

Szokás szerint éjjelente fekszel az ágyban, és alszol – tudom, tudom –, reggelente teát iszol, és néha balszerencse ér, egy baleset, egy véletlen, fellöksz egy teáscsészét, és nagy üvöltözést csapsz miatta. Vannak még mások is rajtad kívül a világon? – A megszokottal kezdtem. Szokásosan véletlenek és megszokások kötnek össze bennünket. A jó szokások úgy kötnek össze bennünket, hogy kölcsönösen a legjobb oldalunkkal találkozunk, és a rossz oldalunktól lehetőleg megóvjuk egymást. És az is, ami a szokásosot megszakítja, a véletlen, az esemény többnyire egy találkozás, egy összeütközés másokkal. Csak a kiáltás vet vissza magamra: ijedtség, fájdalom, öröm. Ám nemsokára a kiáltás is mások felé irányul: egy hívás. A panasz segítségért kiált, az ujjongás jóváhagyást keres. Csatlakozzanak a többiek is hozzá.

Ahogy a kiáltás meghallgatásra talál, megenyhül. A torokra nehezedő nyomás alábbhagy. A torok szabad utat enged a hangnak: ének, beszéd. Egy belső kifejeződhet. Sok a közlendő: valami történt. Velem történt valami. Vigyázat: valami történni fog. És így tovább. A beszélgetés egymással megint csak egy megtörténés. Szavak, mondatok, közlések kereszteződnek. A zaj növekszik. A hangok zűrzavarában már csak a szomszédot érteni. Csend! Hatalma annak a hangnak van, aki képes másokat hallgatásra bírni.⁵ Megszólalni, felemelni a hangot – a szabadság kifejeződése. A legfőbb hatalom, az állam hangja csendet tud kikényszeríteni. De magának a nyelvnek is van hatalma, és azzal járhat, hogy felhagynak a sok beszéddel, mert *egy* hang mindenkit megigéz. Mindenki elcsöndesedik, hogy hallhassa. Ritkán áll fenn egy állam hatalma akkor, ha nem képes ilyen hangokat maga mögé gyűjteni.

A hang egy személyt jelent.⁶ A személynek van joga, hogy felemelje a hangját, és hangos szóval beszéljen. A személynek joga van a szóláshoz, szólásjoga, szavazati joga van. Hangja van, ami számít. A hang egy votum, egy ígéret, ami felelősséggel jár. Megszólalni annyi, mint egy ígéretnek hangot adni. Személyként azzal kell az embernek számolnia, hogy szaván fogják. A szavakat tettekre kell váltani. Egy személy felelős azért, amit mond. Amit mond, arról számot kell adnia.

Egy hangra ellhang a válasz. Hangzavar, vélemények sokfélesége. Kinek van igaza? Az idő cselekvésre sarkall. Nem lehet kivárni a konszenzust. Vagy egyvalaki dönt, a kinek szava van, aki hatalmi szóval tud szólni, vagy leszavazzák. A többség szava mindenki számára kötelező. Az egy hangra (*Stimme*) történő redukció tesz csak cselekvőképessé

egy gyűlést. Az egyes emberre is kényszerítően hat a körülmény, hogy csak *egy* hang (*Stimme*) az övé, és csak *egy* szavazatot (*Stimme*) tud leadni, és csak *egy* hangon (*Stimme*) tud megszólalni. Mert önmagában is mint egy gyűlésen sok hangot hall, amelyek ide-oda rángatják. Egy hang nem tud mindent elmondani. De van egy hangfekvése, hanglejtése, hangszíne. Mindez elvész, amennyiben egy hang válik uralkodóvá, amennyiben mind ráhangolódnak. A hang egy véleménnyé válik, és elveszti személyiségét.

Szokás szerint mindenféléről beszélgetünk egymással. Hogy vagy? Jól vagyok, így vagyok. Szokás szerint konvencionálisak vagyunk. A hétköznapi és szokásai bezárnak bennünket, mígnem valami történik, és egy kiáltást hallatunk. A kiáltás hívássá válik. A hívás idehívás és előhívás. A jajkiáltás segítséget és együttérzést hív elő. Az ujjongás azokat hívja elő, akikkel az ember meg akarja osztani örömét. A hívás távhívás. Távolságot kell áthidalnia ahhoz, hogy megérkezzen oda, ahonnan egy ellenhang felelhet neki. Térben esetleg egész közel van, ám válasza ennek ellenére messziről jöhet. A közelségnek nincs szüksége szavakra, csak hangokra, amilyen egy simításé. A szavak csak távolság áthidalásakor válnak szükségessé. A hang elválasztottságot, távolságot, egyedüllé válást feltételez. Ezért hív más hangokat, rezonanciát keres. Még az ellentmondás és a viszály is inkább kedvére való, mint a hallgatás. Azáltal, hogy a hang megtöri a hallgatást, egyúttal áttör az önmagába zártágon is. Ebből a bezártságból a hívás a szűk torokon át jut ki.

Ahogy a hang másokat hív elő, magát is a jelenbe hívja. Válasz nélkül nem biztos abban, hogy valóságos. Bár áttöri a hallgatás falát, a kívülről érkező válasz nélkül bizonytalanságban marad. A hang csak a hangzásában és zengésében van, önmagában nem bizonyos. A hang másokat hív elő, hogy társaságukban előhívja saját jelenlétét. Ám így a jelenlétet mindig utólag hívja. Jelenidejűséget, egy „megtörténik”-et vár a jövőtől. Sosem most történik, mindig is megtörtént, passé, elmúlt. A hang felforrósítja magát kiáltásaival, és csak akkor nyugszik meg, ha elfeledi a jelen időt, mert jelen van. Amíg a hang hív, nem képes hallani, hogy mások válaszolnak-e. Csak akkor hall, amikor felhagy a hívással. A kiáltás ugyan áttör a bezártságon. De szabadulást csak a meghallás hoz. A meghallás a hívást válaszba fordítja át. A meghallás nyitottságot, megszólíthatóságot jelent.

Amikor a kiáltás és hívás, a beszéd kiadta erejét, csend lett. A csend abba hagyást és odahallgatást jelent. Semmi sem történik, a csend történik. Nyitottság és zártság különbözőteti meg a csendben maradást a hallgatástól. Csendre ítélve is lehet lenni. Az erőszak képes arra, hogy senki se emelje föl a hangját; az erőszak meg tudja törni a hallgatást, ha a hallgatás mögött ellenállást vagy árulást sejt. De a többiek növekvő bizalma és nyitottsága rendelkezik azzal az erővel, hogy véget vessen az egyes ember hallgatásának; feloldják azt.

Nyíltság és zártság, csend és hallgatás határoz meg egy személyt, az egyes ember hangját, az egzisztenciáját meghallás és kiáltás között. A megszokások nemcsak a cselekvés és viselkedés pályáját jelölik ki, amelyeket követhet, de be is zárják, amennyiben nem történik semmi, ha semmi sem jön közbe. De erre nem kerül sor. Mert valami mindig félresiklik. Sosem az jön ki, amit az ember akart vagy gondolt. A véletlen, a közjáték, a baleset, a szerencse gondoskodik a nyitottság megújításáról.

Mi az én hangom? Sok hangot hallok. Melyik az enyém? Miért a sok hang, sok nyelv, sok kultúra, sok vélemény? A hangok hallják, meghallgatják egymást. Egy közös hangfekvést, dallamot, közös ritmust keresnek. Hajlanak arra, hogy valamire ráhangolód-

janak. Ámde mennél inkább uniszónóvá válnak, annál erősebben jelentkeznek ellenhangok, amelyek támogatásra lelnek. Egy hang közöl valami meghatározottat, különben nem lenne meghallható és megérthető. A meghatározott behatárolt. Azonban a belőle elkerülhetetlenül kizárt mégis kifejeződhet a hanglejtésben, a hangszínben, a hogyanban. Ezt a sokféleséget sikerül hallhatóvá tennie az egyes hangnak és a sok hangból összeálló kórusnak, de nem sikerül az egyhangú véleménynek. Az egyhangú vélemény nem hangzik, hanem megszilárdult. A hang azonban történik, a hangzásában és a csengésében van. A sokhangú uniszónó csak átmenetben, en passant sikerülhet, de tartósan nem.

Előzékenyen

Szokás szerint éjjelente fekszem az ágyban, és alszom, ha bírok. Szokás szerint nem kell rögtön fölkelnem. Még fekvé maradok egy kicsit, az éjszaka álmain csüggve, megpróbálok emlékezni arra, ami ma élém kerül, aminek neki kell fognom. Néha itt éjszakázni barátok. Lakásunknak azonban csak egy fürdőszobája van. És nem beszéltük meg, ki megy először a fürdőbe. Így fekszem az ágyban, és élvezem a haladékot, hogy nem kell rögtön fölkelnem, tartok azonban attól, hogy valaki a vendégszobából előbb jön, és elfoglalja a fürdőszobát. Már nem lenne meg a szabadságom arra, hogy tetszés szerint keljek föl. Így aztán kényelmesen fekszem, és kényelmetlenül érzem magam, és ezért inkább korábban, mintsem később kelek föl. De lehet, hogy a vendég előreengedi a vendéglátót. Talán már türelmetlenül vár arra, hogy végre a fürdőbe menjek, és túljussak reggeli tisztálkodásomon.

A szűk keresztmetszetek versengésre vezetnek. Van, aki megpróbál a másik elé kerülni, hogy zavartalanul és elsőként jusson át, vagy hogy megkaparintsa a ritka javak egyikét, ülőhelyet a buszon, leárazást az áruházban.⁷ Ha mindenki előbb akar érkezni, a tülekedést helyjegyek árusításával lehet elkerülni. Rezerválni kell, tehát még korábban kell érkezni. A tülekedést előrehozzák. Vagy pedig: egyik a másik után. A pénztár előtt sorok képződnek. A legrövidebb nem feltétlenül a leggyorsabb. Mennyire van tele az előttem állók bevásárlókocsija? Milyen gyorsan dolgoznak a pénztárosnők? A legjobb, ha valami másra gondolok. Talán valaki jön hátulról, és azt kéri, eresszék előre, mert csak a kezében lévő két dolgot fizetné ki. Aztán pedig körülményesen turkál a tárcájában a megfelelő aprópénz után. Nem mindig az kerül előre, aki elsőként érkezik. Néha jobb az utolsó pillanatban felbukkanni. Ül az ember a moziban, örül annak, hogy jó rálátása van a vászonra, ugyanakkor tart attól, hogy végül bejön egy nagyra nőtt fickó, és közvetlenül előtte ül le. És akkor már késő helyet változtatni.

Az előbb érkezést az utána rohanás előzi meg. Az emberek elől akarnak lenni, mivel hátramaradtak. Kölcsönösen egymás után rohannak, és legszívesebben a leghosszabb sorba állnak be. Így maguk okozzák a szűk keresztmetszeteket, amelyekhez legelőször akarnak eljutni. Az utána rohanás: utánzás. Az emberek mímelnék és másolnak. Színeszkednek, kölcsönösen utánozzák egymást, és így az összetéveszthetőség hasonlóvá válnak.⁸ Egyszer csak mindenki ugyanolyan ruhákat és véleményeket hord. A divat az ugyanolyan kinézet, viselkedés, gondolkodás és érzés sokasodása (copia). Akkor ideje, hogy az ember megkülönböztesse magát, megelőzze az egyféleséget és összetéveszthetőséget. De most sem találni semmi újat, csak új példaképeket, akiket utánozni és ezáltal valamelyest megváltoztatni lehet. Az ember sosem elől jár, hanem mindig hátul. Az élenjárás az emberi utólagosság illúziója.

A csekély bővítés lehetőségével a divat tehermentesíti a valóban szűkös javak gazdaságát, amelyek szétosztásánál a tülekvés és erőszak szinte elkerülhetetlen. Ám a divat hatalma a szűkösség birodalmáig ér el. A szűkösség ugyanis mindig vélt hiány, ami az észlelés beszűkültségének függvénye, amely a szűkösségre mered, és a gazdagságot nem veszi észre. Az ember arra fordítja a fejét, ahová mindenki néz, és megkísérli elsőként kifürkészni azt, amit minden pillantás keres. Átmeneti megszokásként a divat beszűkíti a látómezőt az éppen szokásosra. Ez sok mindent megkönnyít. A megszokás egy kényelmes, de szűk lakás. A szűk keresztmetszet, amikor mindenki ugyanannak a divatnak és szokásnak hódol, amikor mindenki felkelés után akar zuhanyozni.

A megszokás óv az eseményektől. Minden meggesik, de szinte mindig a szokásos esik meg. Ez megbízhatóságot ad az életünknek, és megengedi, hogy a rendkívülit kivételként elviseljük vagy élvezzük. A rendkívüli az előre nem látott esemény. Szokásosan a szokásos történik. A megszokás tompítja az eseményeket. Ami meggesik, elmúlik, megszűnik. A megszokás állandóságot, tartósságot ígér, legalábbis egyelőre. Lassabban múlik el. Egy ház, amelyben lakunk. Megóv bennünket a mulandóság, végesség és halál állandó érzésétől. Erre gondolni megint csak szokássá válhat, ami elébe megy és előkészít. Haladéokra van szüksége az embernek, némi időre az álmodás és cselekvés között, a felbredés és a felkelés között, a születés és a halál között.

A mulandóságot csak halogatni lehet. Az ember megpróbál elébe kerülni és valamit hátrahagyni, ami talán megmarad, ami valamivel lassabban tűnik el. De nem kell, hogy ez mindjárt halál legyen, vég és öröklét. Minden esemény zavaró, mert váratlanul közbejön. Tehát észnél kell lennem, hogy olyan szokásokban rendezkedjem be, amelyek lehetővé teszik a haladékot és előkészületet, az előrelátást arra, ami jöhet, a térből az időbe átvitt távolra látást. Talán még a csontjainkban van, hogy egyszer felegyenesedtek, és az őserdő védelméből kiléptek a szavannába. Az embereknek meg kellett tanulniuk elébe menni annak, amit messziről feléjük menni láttak.⁹ (Vagy mostani megszokásainkat vetítjük vissza az emberré válásra?) Meg kellett tanulniuk elébe menni annak, amit nem láthattak, de hirtelen közbejöhetett, amit csak elképzelni tudtak, mert nem volt jelen. Ebből az előrelátásból lesz elővigyázatosság. Ez az ember okossága (*prudentia* a *providentiából*): elébe menni az eseményeknek, szembesülni velük, tudni beállítódni bekövetkezésükre. Az előrelátás meghosszabbodik azáltal, hogy a térből kiterjed az időre. Már fel sem kell tápáskodnom, hogy előre lássak. Még mielőtt fölkelnék, már fektemben megpróbálom a szembesülést a nap eseményeivel. Ám az előrelátásnak szükség van a képzelőerőre, és ezáltal veszélyezteti az okosságát. Nem okos dolog ugyanis minden lehetségeset beképzelni és elképzelni.

Az időjárás változó, a klíma is. Semmi sem marad, minden elmúlik. Talán az erdők egy klímaváltozás során húzódtak vissza. Elődeink egyszer csak a szabadba kerültek, és elővigyázatosságból felegyenesedtek. Szabaddá váltak a kezek. Így elkezdheték a saját sorsukat a kezükbe venni.¹⁰ A nyílt síkon elég helyük volt arra, hogy nekikészülődjenek, számot vessenek magukkal; láthatták azt, ami e vetést és számvetést keresztezi; megtanulhatták, hogyan kerüljék ki az akadályokat vagy hárítsák el a veszélyeket. Talán az elsőként érkezés nyomása csak a társadalomban nő meg azáltal, hogy egyik a másikat utánozza, követi, és megpróbálja megelőzni. Meglehet, hogy a kölcsönös követés során támad szűkösség és ínség, és ezáltal tülekvés és erőszak. Talán az elébe menni akarásban mindkettő találkozik: az előrelátás és az utánzás.

A tülekvésnek és az erőszaknak az állam megint csak elébe kell menjen a saját területén. Az egyes embert erőszakkal fenyegeti, amennyiben nem tartanak be bizonyos

szabályokat a szűk keresztmetszeteknél. Kifelé megpróbál más államok elébe kerülni, másokat megtámadni, mielőtt ők megtámadnák, átkelőhelyeket, tengerszorosokat, nyersanyagelőhelyeket vagy kulcstechnológiákat megszállni, mielőtt mások szállnák meg. Tülekvés és erőszak nagyban is, és nincs vége az elébe kerülni akarásnak. És mégis sikerül olykor felülmúlni önmagunkat: az elébe kerülés önmaga elé kerül. A figyelem a másikat már nem akadálynak és zavarnak tekinti. Inkább udvariasságként és segítő-készségként a másik lehetséges kérése, segélykiáltása elébe kerül.

Valaki az ajtóhoz siet, nem azért, hogy lehetőleg minél gyorsabban átmenjen rajta, és becsapja maga mögött, hanem hogy a mögötte jövő előtt kitarja, megvárja, és mögötte menjen át. Önként lemond előnyéről, hogy előbbre jusson az általános tülekvésben azáltal, hogy megszakítja a hajszát. Nem az idő rövid. A sietség teszi kurtává.

Az előzékenység azt jelenti, hogy valakinek az előreengedése fölötti öröm nagyobb, mint az elébe kerülése fölötti győzelem, hogy udvariasság, segítő-készség és lemondás nélküli életet nem érdemes élni. Az emberré válás ez: tudni önmagunk elébe kerülni. A tülekvés nem szűnt meg. De előzékenység és segítő-készség keresztezi.

Még valami

Szokás szerint éjjel fekszel az ágyban, és alszol, ha bírsz. Szokás szerint reggel felkelsz, és reggelizel. Szokás szerint teát iszol. Szokás szerint elindulsz a megszokott dolgokat tenni, hacsak valami nem jön közbe. Ismétled magadat. Mikor jutsz végre a végére? Csak még valamit!

Szokás szerint nem kell rögtön ébredés után felkelnem. Még fekvé maradok, és elgondolkodom, beszélek magamnak, és képzelgek. De nem jutok a végére. Az elképze-lések elsodrónak vagy körben forognak. Meg kell szakítanom őket, hogy felkeljek. De mindegyre elhalasztom a felkelést abban a reményben, hogy a végére jutok. Befejezem, de a gondolkodás még nem ért a végére. Mindig hiányzik még a végső. Mindig szeret-nék még valamit hozzáfűzni, kiegészíteni, kijavítani, egyszer s mindenkorra helyre tenni. Így jön egyik a másik után. Így is beszélek másokhoz. Világos lett, hogy mit aka-rok mondani? – Igen, folyvást ismétled magad. Ismétlem magam, és hiába reményke-dem a javításban ismétlés által.

Hiába reménykedem abban, hogy elérem a célt. Újból nekikészülődöm, és elvétem. Valami mindig közbejön, feltart, eltérít. A cél nem ott volt, ahol véltem. Legalább kör-bekerítem a dobásaimmal? A mondatvégi pont csendes. A hang elül. A szavak utózen-genek. Hagyhatom ennyiben, anélkül, hogy még valamit hozzátennék? Még egy utol-sót! Csak egy mondatot! Ám ez újabb mondatokat hív maga után. A mondás egy pontszerű mondat kíván lenni. De a mondás ellentmondást vált ki. A mondásoknak nincs vége.

Eközben minden nagyon egyszerű: fölkelni és jót tenni, segítő-késznek és előzékenyek lenni. Ehelyett fekvé maradok, hagyom a szabad akarat haladékát lejárni, és csak akkor kelek föl, amikor kényszerű, az utolsó pillanatban. Kitolom a szabadságomat egészen addig, amíg elmúlik. Elvesztegetem a halogatásban, a megszokásban. Maradok, amíg megy, és csak azért megyek, hogy úgy maradhassak, ahogy vagyok. Ha hosszabban maradnék, a zűrzavarom felszámolására kényszerülnék. Így azonban továbbmegyek, hogy egy következő fejezettel mindent rendbe hozzak.

Minden megtörténik, de szokásosan csak a megszokott. Ám aztán valami balul üt ki. Az esemény betör a hétköznapba, és zűrzavart okoz a megszokásban. Fel kell fog-nom, hogy történt valami. Nem én különböztetek meg, hanem az, ami történt, meg-

különböztet egy előttet és utánt az életemben. Az eseményeket tapasztalom, valamit hozzám tesznek, és mégis „önmagában való gyarapodás”,¹¹ még valami, ami nem tesz hozzá, nem zsúfolja teli a lakást, sokkal inkább befejez azáltal, hogy összetakarít, és játékeretet teremt.

A felfogás sosem éri be a történést. A felfogás maga is egy történés. Tartósan nem képes megtartani azt, amit felfog. A fogalom úgy múlik el, mint a lét, amit a filozófusok gondolnak el. Kivonja magát, mondja Heidegger. Megtörténik. Én a hétköznapban, a megszokásban rejtőzőnek gondolom. De én rest vagyok, nem akarok fölkelni. Fekve maradok.

A filozófia is elmúltta, antikká vált. Közbejött a kereszténység. Az antik filozófia nem volt képes fölfogni a restséget, hogy az ember fel akar kelni, és mégis fekvő marad: Hogyan tudok nem megtenni valamit, amit jóként és igazként ismertem fel? Lehetetlen, hogy azt, amit jónak talált, ne kövesse az ember! Az antik filozófia nem bocsátkozik bele az akarat szakadékába.¹² A cselekvést a belátás egyenes következményének tekinti. A régi filozófus az ész álmát álmodja, hogy már ki is kelt az ágyból, és fel s alá jár, és gondolkodik. Egy olyan világban él, ahol semmi sem jön közbe. Ami megesik, amibe belebotlik, az nem érinti. Ezt akarja bevésni emlékezetébe.¹³ A filozófia a bölcsesség és mondásainak hagyományában marad meg. Csak a biztonság kedvéért szétszedi, felhásítja és alaposan megvizsgálja őket. Mert a filozófia is támaszt keres. Csak okosabb, óvatosabb.

A kereszténység visszahozza a dicsőítést és a panaszt. A világ történelem, történés. Valami történt (*ist passiert*), valami keresztelte mindazt, ami volt, és így meghaladhatóvá (*passierbar*) tette. Keresztezetten múltbelivé vált. Valami – hála istennek – közbejött, szerencsémre vagy szerencsétlenségemre. Mert kiszakít megszokott restségemből. A keresztény hang a történés interjekcióját, indulatszavát intonálja.

Minden megtörténik, de én túl lassú vagyok. Elhúzódik a felfogás és a cselekvés. Megszokás nyomult a történések közé. Rest vagyok, és nem kerülök ki idejében az ágyból, haladékra van szükségem ébredés és felkelés között. Nem vagyok a történetek magaslátán, hanem késésben, mögöttük vagyok. Fogalmam elkerülhetetlenül maradi, mitologikus, metaforikus. A restség, a megszokás az oka.

Mielőtt becsukom magam mögött az ajtót, röviden megállok: mindenre gondoltam, mindent magammal hoztam? Az ajtó küszöbén szerencsére még eszembe jut, hogy hiányzik a bátorság. Át kell lépnem a küszöbön. Mindenütt küszöbök húzódnak: álmom és éberség, fekvés és felkelés között, gondolkodás és mondás, döntés és cselekvés, akarat és tett között, élet és halál között. A küszöbök bátorságot kívánnak.

A megszokás takarója alatt fekszem, és várom, hogy történjen valami. Legalább csörögjön a vekker mint a szükségszerűség riasztója. A várakozás félelem és remény. Ugyanis a megszokás egy kényelmetlen lakás, éppen annyira rendbe rakott, hogy meg lehessen maradni benne, de szűkös és zavaros is, hogy az ember szívesen menne is. A megszokás és az esemény közti élet passzív marad. Csak a bátorság teszi aktívvá. A szenvedésből a bátorság csinál szenvedélyt. A passzívból passzió (*Passion*) lesz. A bátorság az az erő, amivel az ember összeszedi magát.

Megszokás és kedély vagyok. A kedélyállapot nem olyan szilárd, mint a megszokás. A kedély hullámzik: hangulatok, levertség, felfokozottság, türelmetlenség. A megszokás segít túljutni a hullámváson. Attól függően, hogy mennyire vagyok merész, az események tűrhetőnek vagy elviselhetetlennek tűnnek. A megszokás segíti a kedélyt abban,

hogy összeszedett legyen. Összeszedetten gondtalan vagyok és elszánt: merész. De nem mindig és sosem vagyok igazán összeszedett. Merészségem hullámzik, és ismereteim feltevések.

Az emberek mindig is tudni akarták, hol rejlik a lélek, hogyan függ össze a testtel, hogyan áll egymással összeköttetésben az érzet, gondolkodás és akarat. Az a feltevés, hogy a fekvés pszichológiája teljesen különböző a felkelésétől. A fekvésből nem vagyok képes kimozdulni, megmaradok az immanenciában, azt gondolom, most fel kellene kelnem. Fel akarok kelni, elképzelem a felkelést, de fekvve maradok. Nekikészülődöm, lendületet veszek. De nem lesz belőle ugrás, nem lesz dobás. Ám aztán megtörténik. Valamikor lejár a halogatás haladéka. Átjutok az elképzelés és valóság küszöbén. Valahogy össze kellett szedni magamat, és fel kellett állni. Vagy fordítva volt, és a merészség ragadott meg? A merészség az átlépésben, a küszöbön mutatkozik meg. A valóságba vezető a legnagyobb.

Ahogy a kedvem tartja, úgy lakom. A merészségnek tágíthatónak és feszíthetőnek kell lennie, hogy át tudjak jutni a küszöbön. Játéktérre van szüksége. Különbösen restté válik. Szokásosan a merészség megcsontosodott, éppen, mert megszokás.

Semmi sem hiányzik. Néha felriadok, hátha elfelejtettem valamit. Keresem, és az első pillanatban nem találok. Mégis megvan, méghozzá itt van nálam. Csak türelem.

Jegyzetek

1. Arnold Gehlen: URMENSCH UND SPÄTKULTUR. Frankfurt, 1977. 19.
2. Ferdinand Ebner: Az ÖSSZÓ. In: A SZÓ ÉS A SZELLEMI VALÓSÁGOK. Budapest, 1995. 96–102.
3. Nietzsche: ZUR GENEALOGIE DER MORAL (AMORÁL GENEALÓGIÁJA), 1. ABHANDLUNG 13.
4. J. G. Hamann: AESTHETICA IN NUCE. In: SÄMTLICHE WERKE. Bd. 2. Hg. v. Josef Nadler. Wien, 1950. 195–217.
5. Jacques Attali: NOISE. THE POLITICAL ECONOMY OF MUSIC. Manchester, 1985.
6. Robert Spaemann: PERSONEN. VERSUCHE ÜBER DEN UNTERSCHIED ZWISCHEN „ETWAS” UND „JEMAND”. Stuttgart, 1996.
7. Heinrich Popitz: PHÄNOMENE DER MACHT. Tübingen, 2004. 185.
8. Georg Simmel: A DIVAT. In: VÁLOGATOTT TÁRSADALOMELMÉLETI TANULMÁNYOK. Budapest, 1973. 473–507.; René Girard: DAS ENDE DER GEWALT. Freiburg, 1983.
9. Hans Blumenberg: THEORIE DER UNBEGRIFFLICHKEIT. Frankfurt, 2007. 9. és 109.
10. Heinrich Popitz: TECHNISCHES HANDELN MIT DER HAND. In: DER AUFBRUCH ZUR ARTIFIZIELLEN GESELLSCHAFT, 44–77.
11. Arisztotelész: A LÉLEKRŐL, 417b.
12. Hans Jonas: AUGUSTIN UND DAS PAULINISCHE FREIHEITSPROBLEM. Göttingen, 1965; Albrecht Dihle: DIE VORSTELLUNG VOM WILLEN IN DER ANTIKE. Göttingen, 1985.
13. Epiktétosz: KÉZIKÖNYVECSKE. Budapest, 1978.